

Klasser, eliter og social stratifikation

- En kortfattet oversigt med vægt på nyere klassemodeller

Trond Beldo Klausen

Centre for Comparative Welfare Studies
Working Paper
Editor: Per H. Jensen and Jørgen Goul Andersen
E-mail: perh@socsci.aau.dk and goul@socsci.aau.dk

www.ccws.dk

Working papers may be ordered by:
Inge Merete Ejsing-Duun
Fibigerstræde 1
9220 Aalborg Ø

E-mail: ime@socsci.aau.dk

Tlf: (+45) 96 35 82 18
Fax: (+45) 98 15 53 46

Layout: Inge Merete Ejsing-Duun

Print: Uni-Print, AAU
Aalborg 2007

ISBN 978-87-92174-09-3

ISSN 1398-3024-2007-50

Klasser, eliter og social stratifikation

- En kortfattet oversigt med vægt på nyere klassemodeller

Trond Beldo Klausen

1. Indledning

En helt almen betydning af ordet klasse som klassifikation af fænomener, der ligner hinanden, er et ældgammelt foretagende med Aristoteles' 'Scala naturae' inden for zoologien som eksempel. Den sociologiske klasseforståelse dateres dog først til 1848, hvor Marx og Engels udgav *Det kommunistiske partis manifest*.

Manifestet var startskuddet til en mere end 150 år lang debat om social lagdeling i moderne industrisamfund og senere i samfund, der er på vej over i en fase, hvor den traditionelle industriproduktions andel af den samlede økonomiske aktivitet er aftagende. En stærkt medvirkende årsag til den ophedede temperatur i debatten er selvfølgelig, at i modsætning til hvad der er almindeligt for videnskabelige begreber, fik klassebegrebet en enorm realpolitisk betydning især på det europæiske kontinent.

Den russiske revolution er det mest oplagte eksempel. Men hele mellemkrigsperioden stod på mange måder i klassekampens tegn. Det gjaldt især Tyskland i 1920'erne. Efter anden verdenskrig blev Europa delt i en kapitalistisk og en kommunistisk sfære; en deling som fik stor indflydelse langt uden for kontinentets grænser, ikke mindst i lande i 'den tredje verden'.

Berlin-murens fald markerede afslutningen på marxismens realpolitiske indflydelse i Europa. Tyskland blev samlet og Sovjetunionen gik i opløsning. I kølvandet af sammenbruddet stod 'arbejder- og bondestatens' manglende legitimitet klart for enhver.

I det videnskabelige miljø skete der en opblomstring af klasse-kritik. Mængden af bøger og tidsskriftartikler, der proklamerede 'klassesamfundets død', øgede markant. Kritikken opstod naturligvis ikke fra den ene dag til den anden. Den havde været der hele tiden, men tiltog efter murens fald.

Både før og efter Berlin-murens fald er det først og fremmest Marx og marxisters klasseforståelse, striden har drejet sig om. Inden for samfundsvidenskaben, og især sociologien, har Max Webers klasseanalyse dog været ligeså central, dels som et alternativ til Marx og dels som skydeskive for klassekritikere.

Som et historisk udgangspunkt tager denne korte sammenfatning af nogle centrale positioner afsæt i Marx' og Webers klasseforståelse. Dernæst præsenteres, i nogenlunde kronologisk rækkefølge, alternative perspektiver på social lagdeling: hhv. elite- og stratifikationsteori. Efterfølgende præsenteres nyere klassemodeller samt kritik af klasseanalysens relevans i moderne samfundsvidenskab.

2. Karl Marx: Borger og proletar

Det generative princip i Karl Marx' (1818-1883) klassemodel er relationen til produktionsmidlerne: Enten ejer man produktionsmidlerne (maskiner, bygninger, jord, finanskapital e.l.), eller så ejer man dem ikke. De, som ikke ejer, har kun deres arbejdskraft at gøre godt med. Med udgangspunkt i ejerforholdet dannes de to hovedklasser under kapitalismen: Borgere og proletarer, eller kapitalister og arbejdere om man vil. Klasserne er strukturelt forbundet med hinanden gennem udbytningsforholdet. De er afhængige af hinanden, men har diametralt modsatte interesser. Arbejderne er afhængige af kapitalisterne for at få arbejde, mens kapitalisterne er afhængige af arbejderne for at få afkast på deres investering i produktionsmidler. Kapitalisterne udbytter arbejderklassen gennem at tilegne sig merværdien af dennes produktion.¹

For at kunne udbyde sin arbejdskraft på et marked må man formelt set frit disponere over den. Denne formelle frihed indebærer en afgørende forskel mellem kapitalismen og den samfundsform, den afløste, feudalismen. Under feudalismen var almuens delvis godsherrernes ejendom. Den var stavnsbundet til at skulle udføre en bestemt mængde pligtarbejde. Både borgerskabet og den formelt set frie arbejder var opstået under feudalismen primært i og omkring byerne (Giddens 1992:75).

For Marx er al historie en historie om klassekampe. Klassekampen er så at sige historiens 'motor' (Marx & Engels 1992 [1848]). Ifølge Marx bærer ethvert klassesamfund i sig kimen til sin egen undergang.

Forskellige produktionsbetingelser giver forskellige hovedklasser (Jævnfør Berglund 1978):

- Slavesamfundet: Slaveejer og slave. Direkte ejerskab ved voldsmagt. Meget udbredt i bl.a. Ægypten, Indien, Kina. Opnåede sit 'højeste udviklingstrin' i den græske bystat og i det antikke Rom.
- Feudalsamfundet: Adelsmand (feudalherre) og almue (livegen, husmand). Stadig en form for ejerskab hvor almuens udfører en vis mængde pligtarbejde for den feudalherre, den hører ind under. Højdepunkt i middelalderen.

---

¹ Merværdi er forenklet sagt differencen mellem det, arbejderne får i løn, som kun dækker det allernødvendigste til livsophold og det, produktet kan sælges for.

- Kapitalismen: Kapitalist og arbejder. Formelt set fri arbejdskraft. Kapitalisten disponerer kun den arbejdskraft, han betaler for. Arbejderen står frit til at vælge en anden arbejdsgiver.

Den for arbejderen uudholdelige situation, som udbytningsforholdet under kapitalismen skaber, kan efter Marx' vurdering blive ophævet på sigt gennem 'de to store love' for kapitalismens udvikling. For det første rammes arbejderklassen af en stadig tilbagevendende arbejdsløshed og dermed en faldende andel af samfundets totalproduktion. For det andet giver kapitalen stadig lavere afkast, hvilket Marx betegner som profittens faldende tendens (Engelstad 2003). Udviklingen giver på den ene side kapitalisterne mindre og mindre handlefrihed, mens arbejderne på den anden side efterhånden lærer at føre kampen mod selve ejendomsretten i stedet for at pleje kortsigtede interesser i lønkampen. Klassekampen er således ikke en kamp om fordelingen af udbyttet fra produktionen, men en kamp om kontrollen over den.

De to love tenderer mod at bringe kapitalismen til ophør, og den afløses af det sidste stadium i udviklingen af klassesamfundet: Det klasseløse samfund, hvor produktivitetsvæksten indebærer, at alle får deres behov dækket. Den mest almene klasse, arbejderklassen, overtager midlertidig ejerskabet over produktionsmidlerne (proletariatets diktatur), som senere bliver til samfundets fælleseje.

Marx skelner mellem klasse 'an sich' og 'für sich', altså objektiv og subjektiv klasse (Marx & Engels 1992[1848]). Objektiv klasse drejer sig om selve udbytningsforholdet (om man er arbejder eller kapitalist), mens subjektiv klasse er klassen som kollektivt handlende 'subjekt' med fælles interesser. Klassebevidsthed opstår, når man bliver bevidst om sin objektive klassetilhørighed.

Marx har i løbet af sit forfatterskab kun givet én samlet betegnelse af tre hovedklasser, som er at finde i det sidste kapitel i Kapitalen. Hovedklasserne er kapitalister, jordejere og lønarbejdere. Marx havde dog flere klassemodeller, eftersom grundmodellen var for enkel til at beskrive klassearkitekturen i et givet samfund (Giddens 1992:78). Det var især 'mellemgrupperne', der gav problemer i forhold til den todelte model. Det gjaldt både den gamle middelklasse 'småborgerskabet', som er en overlevning fra feudaltiden, og som forventes at blive opslugt i én af de to hovedklasser, og de nyere ideologiske klasser - 'de intellektuelle'.

3. Max Weber: Klasse, stand og parti

I Max Webers (1864 – 1920) teori indgår klasse som én ud af tre magtfordelingsmekanismer i et samfund. De to andre er statusgrupper og partier. Klasserne tilhører den økonomiske sfære, og statusgrupperne tilhører den sociale sfære. Partierne, som Weber ikke bruger lige megen plads på som de to andre, ”reside in the sphere of power” (Weber 1968:938). Ifølge Weber kan partierne være forskelligt organiseret afhængig af, hvorvidt samfundet hovedsageligt er inddelt i klasser eller statusgrupper. De tre magtfordelingsprincipper er indvævet i hinanden.

Mens Marx’ klasser bestemmes ud fra dualismen ejerskab/ikke-ejerskab til produktionsmidlerne, er Webers klasser bestemt ud fra markedskapaciteten. Ifølge Weber er en fælles klassesituation kendetegnet ved, at man har fælles livschanser, der er bestemt af økonomiske interesser i forbindelse med tilegnelse af varer og indkomstmuligheder, som igen er betinget af markedet for økonomiske goder og arbejdsmarkedet (Weber 1968:927).

Klassesituationen er således dybest set en markedssituation. Stor markedskapacitet kan give mange goder, mens en lille markedskapacitet giver potentielt få goder. Men som hos Marx er dualismen mellem ejendom og ikke-ejendom et kernepunkt. Det er alle klassesituationers grundkategorier (Weber 1968:927).

Ifølge Weber bestemmes klassesituationen dog også af andre forhold. Han skelner mellem ejendomsklasser (rentierer), ’kommercielle’ klasser og sociale klasser. Ejendomsklasser er bestemt af ejendomsforholdet (som hos Marx), men er mere differentieret i forhold til, hvilke besiddelser der er tale om (jord, miner, fabrikker, skibe). Kommercielle klasser er typisk entreprenører, som f.eks. handelsmænd, industri- og landbrugsentreprenører, samt finansmænd og medlemmer af professionerne (Weber 1968:303-304). Sociale klasser definerer Weber som værende ”totaliteten af klassesituationer, inden for hvilke der er stor individuel og generationel mobilitet” (Weber 1968:302). Det er ikke kun ejendom, der er afgørende, men også kvalifikationer. Weber (1968:305) opererer med fire sociale klasser: Den ejendomsbesiddende klasse (der for en stor del udgøres af rentierer og entreprenører), klassen af ejendomsløse intellektuelle og specialister (teknikere, administratorer mv.), småborgerskabet og arbejderklassen. Selve inddelingen adskiller sig således ikke nævneværdig fra Marx’ tidligere nævnte firedelte model, som også inkluderer intelligentsien og småborgerskabet.

Det at være i samme klassesituation er ifølge Weber dog ikke nødvendigvis ensbetydende med en kollektiv ensidig ensartet handling. Hvorvidt en objektiv klasse kan blive

til en subjektiv klasse (jævnfør Marx' *an sich/für sich*), afhænger ifølge Weber af almene kulturelle og intellektuelle betingelser, graden af styrken på modsætningerne, samt hvor gennemskuelig sammenhængen mellem klasseforholdenes årsager og konsekvenser er (Weber 1968:929). Det er således ingen indbygget lovmæssighed hos Weber. Hvilke 'almene kulturelle og intellektuelle betingelser' han dog havde i tankerne, vides ikke, men de to sidste punkter er nærmest selvforklarende: Klassebevidstheden afhænger af hvor højt konfliktniveauet er, og hvorvidt klasseforholdet erkendes som klasseforhold af de involverede.

Mens Marx' projekt gik ud på at gøre opmærksom på modsætningerne og deres bagvedliggende årsager, for at opnå en forandring, delte Weber ikke Marx' revolutionære syn. Weber var langt mere pessimistisk. Især udviklingen af det moderne bureaukrati (som han både var skræmt og fascineret af) repræsenterede for Weber en forstening af samfundet, hvor de menneskelige værdier måtte vige for mekanisk effektivitet. Godt nok var Weber på et tidspunkt tiltrukket af socialismen, men han mente efterhånden, at "proletariatets diktatur ville blive et bureaukraternes diktatur" (Fivelsdal 1982:XXI).

Selv om Weber delte Marx' opfattelse af en konfliktpræget klassestruktur, abonnerede han ikke samtidigt også på Marx' teleologiske historieopfattelse. Weber mente, at der kunne være en permanent konflikttilstand, som ikke nødvendigvis mandede ud i en kommunistisk utopi. En objektiv klasse kan forblive en objektiv klasse uden nogensinde at få fælles identitet og agere som kollektiv. Der er dog stadig tale om klasse forstået på den måde, at medlemmerne befinder sig i samme classesituation.

Som Marx havde Weber en 'udviklingsteori' om klassekampe (Weber 1968:931):

- Antikken: Låntrængende bønder vs. urbane lånehajere. Konflikt på kapitalmarkedet.
- Middelalderen: Ejere (producenter) vs. ikke-ejere. Konflikt på varemærket over priser på livsnødvendigheder.
- På Webers tid: Ejere og arbejdere. Konflikt på arbejdsmarkedet over prisen på arbejdskraft.

Statusgrupper (stænder), som er Webers andet magtfordelingsprincip, er i modsætning til klasser 'ægte grupper' – forstået som gruppe i sociologisk forstand som et villet og erkendt fællesskab. Standsfællesskabet er opbygget omkring en samhørighed og fælles forståelse blandt medlemmerne om, hvad der er ærefuldt eller vanærende. Ydre kendetegn på stands-

tilhørighed er en særskilt livsstil blandt medlemmerne (Weber 1968:932). Stænder lukker sig (omkring sin egen livsstil), ekskluderer andre og monopoliserer goder (Weber 1968:306).

Stand står i opposition til markedet. Mens markedet er neutralt i den forstand, at det ikke skelner mellem folks anseelse, forhindrer standsprincipper markedet i at udvikles frit. Man tager hensyn til deres status, ikke kun deres ressourcer. Weber beskriver et ikke-arbejdende standsideal baseret på ære. Selv om stænder er stratificeret efter forbrugsmuligheder, og klasser er stratificeret efter deres relationer til produktionen, er der betydelig overlap. Ifølge Weber dannes stænder ofte på baggrund af ejendomsklasser (Weber 1968:307). Som et eksempel på det modsatte, at stand og klasse ikke er overlappende, fremhæver Weber derimod, at officeren, tjenestemanden og studenten kan have forskellige klassepositioner, mens deres status er ens som en følge af opdragelse og uddannelse (Weber 1968:306). På Weber's tid var klassesituationen dog den dominerende bestemmende faktor for standsdannelse: "After all, the possibility of a style of life expected for members of a status group is usually conditioned economically" (Weber 1968:935). Der skal med andre ord økonomiske ressourcer til at leve standsmæssigt. Og ressourcer bestemmes i høj grad af ens placering i produktionsprocessen.

Klasser og stænder skal ikke forstås som to stratifikationsprincipper, men konkurrerende måder at danne grupper på i forhold til magtfordelingen i samfundet (Giddens 1992:80). Hvor det i perioder med store omvæltninger er klasser, der er dominerende, er det i stabile perioder standsprincipperne (Weber 1968:938).

Til trods for at diskussionen mellem marxister og weberianere har været intens, er der grund til at påpege to helt fundamentale fællestræk ved de to teorier: Begge har en relationel forståelse af klasse, altså at der er modsætningsfyldte relationer mellem grupper (reelle eller potentielle), og for begge er økonomiske ressourcer afgørende. Marx tager eksplisit udgangspunkt i relationen til produktionsmidlerne, mens Weber beskæftiger sig med markedskapacitet - dog med ejendomsforhold som et vigtigt grundlag for denne kapacitet. Det, der adskiller dem, er, at Marx udelukkende retter opmærksomheden mod produktionsfæren, mens Weber retter den mod markedet generelt.

4. Den uundgældige elite

Som et alternativ til Marx' økonomisk baserede klasser fremhævede de klassiske eliteteoretikere, at sammensætningen af magteliten afspejler politiske kampe, hvor det ikke nødvendigvis er ejere af produktionsmidlerne, som trækker det længste strå. Politikken som selvstændig magtfuld, med delvis andre regler end i det økonomiske liv, er langt vigtigere. Eliteteoretikerne opponerede dog ikke kun mod Marx' forrang for 'basis' (økonomien), men var også skeptiske til arbejderklassens evne til selv at styre og var direkte modstandere af den fremvoksende socialisme. Deres hovedpointe var, at der altid ville være eliter. Eliterne kunne (og burde) ændres over tid, men de ville altid styre.

Som klassiske eliteteoretikere regnes først og fremmest den italienske ingeniør, økonom og sociolog Vilfredo Pareto (1848 -1923) og landsmanden Gaetano Mosca (1858 – 1941).

Ifølge Paretos *The Rise and Fall of the Elites* (1968[1901]), hvor eliteteorien blev præsenteret for første gang, er demokrati i betydningen 'folkestyre' en umulighed, for selv efter en revolution i folkets navn vil nye elitegrupper dominere og sørge for deres egne interesser. En socialistisk revolution indebar for Pareto kun et skifte af eliter. Modsat Marx mente Pareto, at arbejderklassen er ude af stand til at styre sig selv. Eliterne er således nødvendige.

Mens historien ifølge Marx er en historie om klassekampe, er den ifølge Pareto derimod en historie om den kontinuerlige udskiftning af eliter (Pareto 1968:36). 'Eliternes cirkulation' kan ske på individuel basis, men det forekommer også, at eliten skiftes ud i sin helhed – f.eks. som i Sovjetunionen. Pareto adopterer Machiavellis begreber Løver og Ræve, og elitecirkulation foregår ved, at 'consolidators' (Løver) erstatter 'innovators' (Ræve) eller omvendt. Både konsoliderende og innovative egenskaber er nødvendige i eliten, og måden eliten udskiftes på afhænger af, hvorledes nye, innovative elementer optages. Det kan ske individuelt, men kan også være forårsaget af større omvæltninger og en kollektiv udskiftning af elitegrupper. Hvis eliterne er forholdsvis åbne for rekruttering nedefra, vil udskiftning på individuelt grundlag være dominerende. Potentielt truende elementer fra nye samfundslag vil således blive 'opsuget' i eliten, og de vil samtidig uskadeliggøres.

Paretos syn på elitecirkulation er ikke demokratisk orienteret, for det er netop en hovedpointe i hans teori, at nyankomne medlemmer af eliten holder op med at tale deres sociale lags interesser i det øjeblik, de selv bliver medlemmer af eliten. Det gælder også i

de tilfælde, hvor de kollektive cirkulationsmekanismer er dominerende, f.eks. i forbindelse med revolutioner. Under påskud af at tale almenhedens eller brede befolkningslags sag, tilraner den nye elite sig magten og bliver efterfølgende lukket og utilgængelig (Pareto 1968:36,86).

Paretos teorier udsprang af en dyb modvilje mod demokratiet og især mod arbejderklassens organisering. Han tog eksplicit sigte på at svække den marxistiske teori om, at det var klasser med rod i økonomiske magtforhold, der udgjorde samfundets grundlæggende opdeling. Lige meget økonomisk system ville eliterne ifølge Pareto afløse hinanden. Det gav derfor ingen mening at tale om en herskende klasse, som holdt sig uændret over tid.

Mens marxistisk klasseteori er strukturel, dvs. at selv om individerne inden for eliterne skiftes ud, vil det strukturelt betingede magtgrundlag bestå, hævdede Pareto, at det ikke var økonomisk magt, der gav eliterne magt, men derimod individuelt talent.

Som Pareto mente også Gaetano Mosca, at magten altid ligger hos en organiseret minoritet, hvis styrke ligger i dens organisation. Alle samfund, uanset styreform, er delt i to grupper: En styrende elite (altid i minoritet) og en ikke-elite (altid i majoritet) (Mosca 1939:50). Svagheden ved majoriteten er, at den ikke er organiseret og ikke kan repræsentere sig selv. Ledelse er således en nødvendighed. Der vil altid være en styrende elite.

Pareto og Mosca arbejdede parallelt med deres eliteteorier i tiden omkring overgangen fra det nittende til det tyvende århundrede. Der har været en vis debat om 'ophavsretten' til eliteteorien. Bl.a. bebrejdede Mosca Pareto for manglende referencer til hans skrifter. Den engelske historiker Arthur Livingston, som har bidraget til den engelske oversættelse af begge hovedværker, Paretos *The Mind and Society* (1935[1916]) og Moscas *The Ruling Class* (1939[1896]), skriver i introduktionen til den engelsksproglige oversættelse af Mosca, at:

”It is a case of two authors who start with the same method, the historical, and in the same objective spirit to prosecute two researchers that run parallel to each other in many respects and pass many of the same landmarks” (Livingston 1939:xxxvii).

De kunne således have udviklet deres teorier relativt uafhængig af hinanden. Livingston påpeger endvidere, at de havde en række fælles inspirationskilder. Pareto stod derfor ikke nødvendigvis i større taknemmelighedsgæld til Mosca end til deres fælles inspirationskilder (Livingston 1939:xxxviii).

Hvem, der påvirker hvem, er i denne sammenhæng naturligvis ikke afgørende. Hovedsagen er, at eliteteorien var et alternativ til klasseteorien og havde betydelige realpolitiske implikationer. Set i lys af mellemkrigstidens opblomstring af totalitære bevægelser og deres magtovertagelse fik de klassiske eliteteoretikere kritik for at gøde grunden for både fascismen og nazismen.

5. Den nødvendige stratifikation

Fra Pareto og Mosca gør vi nu et spring fremover i tid. Det drejer sig ikke om mere end cirka 40 år, men i mellemtiden har der været to verdenskrige, hvor verden har stået over for og nedkæmpet både en Mussolini og en Hitler.

Tyngdepunktet efter anden verdenskrig, både politisk og videnskabelig, var USA. Europa var udarmet, og mange europæiske intellektuelle havde emigreret til USA i årene op til krigsudbruddet, f.eks. medlemmerne af Frankfurterskolens 'Institut for Sozialforschung', som blev en del af Columbia University.

Den amerikanske drejning satte i høj grad sit præg på social lagdelingsteori. Mens der både ifølge Marx og Weber – og i og for sig også Pareto og Mosca – var tale om at afgrænse grupper (reelle eller potentielle) fra hinanden, ejere vs. ikke-ejere eller eliter vs. masserne, blev den sociale lagdeling i amerikansk efterkrigssociologi til et spørgsmål om indplacering i statushierarkier. I mangel af bedre kan man kalde den nye retning for stratifikationsteori. Denne ser på ulighed i et samfund som uundgåeligt og nødvendigt. Begrundelsen er dog ikke som eliteteoretikernes, at folket ikke formår at styre sig selv, men at ulighed er en funktionel nødvendighed, som bidrager til, at samfundet som sådan fungerer så effektivt som muligt. Klasseteoriens konfliktorientering er afløst af en konsensusorientering med 'samfundets behov' i centrum.

Det teoretiske fundament for stratifikationsteorien er strukturfunktionalismen. Ifølge den er der i alle samfund positioner, som er funktionelt vigtigere end andre. De kræver i større grad end andre specielle færdigheder for at blive udført. Færdighederne er et knapt gode, eftersom der er begrænset med talent i befolkningen, og uddannelse er ressourcekrævende. For at få folk til at tilegne sig de nødvendige færdigheder, der skal til for at kunne udføre de funktionelt vigtige opgaver, må der indføres belønninger, som sikrer, at 'ret mand kommer på ret plads'. Belønninger kan både være økonomiske (løn, indkomst) og

ikke-økonomiske (prestige, status, magt, omdømme). Det ulige belønningsniveau bliver således en indikator på den sociale stratifikation.

I deres berømte artikel, *Some Principles of Stratification*, bruger Davis og Moore lægeyrket som eksempel: Hvis belønningsniveauet ikke er tilstrækkelig højt, vil folk ikke blive læge, fordi uddannelsen er krævende og dyr. Dermed vil man for ikke få udført opgaver, der er funktionelt nødvendige for samfundet (Davis & Moore 1945:244). Lægers høje løn er således til samfundets bedste.

Stratifikationsteorien opererer med mange stratifikationsdeterminanter - indkomst, magt, prestige og så videre - der bidrager til et finmasket stratifikationssystem. Man kan f.eks. godt have høj indkomst, men ingen magt eller omvendt. De mange kombinationsmuligheder er med på at skabe et stratifikationssystem med mange lag (strata), som kan opfattes som et kontinuerligt hierarki af over- og underordnede positioner. Stratifikationsteoretikerne ser ikke på samfundet som en struktur af modsætningsfyldte positioner. Der er ikke et gensidigt afhængighedsforhold mellem de involverede i lagdelingsstrukturen, dvs. at ingen udbyttes. Stratifikationsteori er, i modsætning til klasse teori, derfor ingen teori om grupper; hverken potentielle eller reelle.

En af årsagerne til, at denne måde at betragte den sociale lagdeling på er blevet populær i USA, er, at amerikanske sociologer opfatter USA som værende et samfund, der i højere grad end Europa har mange forskellige skillelinier, som en enstrenget klassemodel ikke i stor nok grad opfanger. F.eks. er etniske og religiøse skillelinier afgørende. De politiske implikationer af Marx' teori har heller ikke stået i særlig høj kurs i USA.

De ovenstående historiske hovedpositioner kan, stilistisk, opsummeres i tabel 1.

Tabel 1. Lagdelingsteoretiske historiske hovedpositioner

Retning:	Begreb:	Hvad bestemmer?	Hvilken sfære?	Hovedpersoner?
Marxistisk klasse-teori	Klasse	Udbytningsforholdet (ejerskab)	Produktionssfæren	Kapitalister, arbejdere og småborgerskabet
Weberiansk klasseanalyse	Klasse og stand	Markedskapacitet (livschanser)	Markedet (arbejdsmarkedet, varemarkedet)	Ejendomsbesiddere, intellektuelle, småborgerskab og arbejdere
Eliteteori	Elite	Talent, personlige egenskaber	Sektorer: Primært politik, militær og økonomi	Eliten og masserne
Stratifikationsteori	Sociale lag	Funktionel nødvendighed	Markedet, primært arbejdsmarkedet	Mange lag, afhængig af antallet indikatorer der anvendes

6. Empirisk anvendelse

De teoretiske hovedretninger har dog i meget varierende grad haft indflydelse på konkrete undersøgelser af social lagdeling. Mens klasse- og stratifikationsteorien har været i konkurrence med hinanden i stort set hele efterkrigstiden, har eliteteorien været næsten helt fraværende. C. Wright Mills' klassiker *The Power Elite* (1956) er en bog, som man ud fra titlen at dømme skulle forvente var inspireret af eliteteoretikerne. Den har dog kun én reference til Mosca vedrørende den militære elite og ingen referencer til Pareto.

Efterfølgende er der blevet lavet en håndfuld undersøgelser, der beskæftiger sig med samfundets elitegrupper i bred forstand. Undersøgelserne har pligtskyldigst referencer til Pareto og Mosca som 'founding fathers', men heller ikke mere. Demokratiskepsis og leflen for aristokratiet er naturligvis ikke længere gangbar mønt. Nutidens eliteundersøgelser anerkender nødvendigheden af lederskab i moderne komplicerede samfund, men de er hovedsageligt beskæftiget med centrale demokratiske spørgsmål som eliternes legitimitet, repræsentativitet og sociale rekruttering (Se f.eks. Higley m.fl. 1976; 1979, SOU 1990, Hoffmann-Lange 1992, Roustetsaari 1993, Bürklin m.fl. 1997, Christiansen m.fl. 2001, Gulbrandsen m.fl. 2002).

De 'moderne' eliteundersøgelser har afdækket markante forskelle mellem elitegrupper inden for forskellige samfundssektorer, hvad angår økonomiske ressourcer, magt, ideologiske holdninger og graden af samkvem med andre eliter. Konklusionen er, at samfundet ikke har én, men flere eliter. Undersøgelserne opererer heller ikke med en 'masse' som elitens modstykke, men med en differentieret befolkning bestående af forskellige potentielle rekrutteringsgrupper for eliterne. I den forbindelse trækker de 'moderne' eliteundersøgelser langt større veksler på stratifikations- og klasseteori end på klassisk eliteteori.

Når det gælder den amerikanskinspirerede stratifikationsteori, havde den sin storhedstid fra umiddelbart efter anden verdenskrig til begyndelsen af 1970'erne. Stort anlagte, fortrinsvis amerikanske, undersøgelser anvendte forskellige typer af graderede skalaer, f.eks. socioøkonomisk status (Blau & Duncan 1967, Featherman & Hauser 1978) eller erhvervsprestige (Treiman 1976). I Danmark er Kaare Svalastoga med sit sociale prestigeindeks den mest fremtrædende repræsentant for denne tradition (Svalastoga og Wolf (1972 [1959])).

Senere har det funktionalistiske perspektiv på social lagdeling tabt terræn. Det har dog ikke medført, at de empiriske klassifikationer, der blev dannet på baggrund af stratifikationsteori, nødvendigvis er blevet erstattet med andre klassifikationer. Socialforsknings-

instituttets (SFI) socialgruppeinddeling er et godt eksempel på dette (E.J. Hansens 1995). Den tager afsæt i Svalastogas ni strata, men modificerer dem og slår dem sammen til fem socialgrupper. SFI udtrykker skepsis til det funktionalistiske ophav, men beholder klassifikationen, fordi den fungerer rimelig godt i praksis (E.J. Hansen 1998).

Funktionalismen som sådan tabte dog pusten i kølvandet af omvæltningerne på de vesteuropæiske universiteter i 1960'erne og 1970'erne. De studerende blev påvirket af begivenheder som Ulandenes frigørelseskamp, Vietnam-krigen og det generelt høje konflikt-niveau mellem de to supermagter, USA og Sovjetunionen. Der er naturligvis ikke tale om et decideret brud i forståelsen af social stratifikation, men om en forskydning mellem perspektiver i retning af en større vægt på klasseanalyse.

Det medførte en opblomstring af klassemodeller, der var langt mere differentierede end Marx' grundmodel, med borgerskabet og arbejderklassen på hver sin side.² Klassebegrebets udvikling afspejler på mange måder den forandring, samfundet har gennemgået de seneste 150 år.

7. Back to basic: Erik Olin Wright

En af de mest kendte neomarxister finder vi i USA, nærmere bestemt i Madison, Wisconsin. Navnet er Erik Olin Wright. Fra midten af 70'erne og fremad udgør han omdrejningspunktet i et netværk af internationale forskere, der anvender hans klassemodeller i et stort internationalt komparativt projekt, hvor også Danmark er med (Wright 1985).

En af modellens svagheder er, ifølge den danske gren af projektet, dens manglende evne til at forklare politisk adfærd, især blandt offentligt ansatte. Den er bedre egnet til at forklare økonomisk ulighed. Modellens 'statsblindhed' indebærer dog, at relevansen i forhold til analyse af klasseforskelle i velfærdsstater er diskutabel (Hoff & Goul Andersen 1989).

Siden midten af firserne har Wright udviklet sin klassemodel yderligere. I bogen *Class Counts* (1997) finder man det seneste bud på, hvad der i dag er de relevante stratifikationsdeterminanter inden for neomarxistisk klasseanalyse, samt hvorledes klassestrukturen ser ud. Her tager Wright udgangspunkt i Marx' 'middelklasseproblem', dvs. hvorledes

---

² Også Marx selv differentierede modellen, blandt andet for at inkludere dem, der faldt uden for modellens grundprincip om kapitalens udbytning af arbejde. Intellektuelle var en "ideologisk klasse", bankierer "parasitklassen".

man skal placere dem, der ikke ejer produktionsmidlerne, men som alligevel ikke er arbejdere i traditionel forstand. Som hos Marx er det udbytningsforholdet, der er hovedomdrejningspunktet. Derudover anvender Wright i sin model de supplerende kriterier 'autoritet' og 'forholdet til begrænsede færdigheder', hvis en vigtig kilde er formel uddannelse. Han skelner derudover mellem ejere med mange, få og ingen ansatte, og ender således med at have en klassemodel med 12 kategorier (Wright 1997:25).

Tabel 2. Wrights klassemodel anno 1997

	Ejere:	Ansatte:			Relation til autoritet:
Mange ansatte	Kapitalister	Ekspertledere	Faglærte ledere	Ufaglærte ledere	Leder
Få ansatte	Små arbejdsgivere	Ekspertmellemledere	Faglærte mellemledere	Ufaglærte mellemledere	Mellemleder
Ingen ansatte	Småborgerskab	Ekspertes	Faglærte arbejdere	Ufaglærte arbejdere	Ikke-leder
		Ekspert	Faglært	Ufaglært	
		Relation til begrænsede færdigheder:			

Kilde: Wright (1997:25)

Modellen kommer således videre end Marx' dikotomi ved at inkludere vigtige skillelinier i det moderne samfund: Ejendom, ledelse og uddannelse. Den har derimod ikke længere den samme grad af teoretisk konsistens som Marx' grundmodel, men giver umiddelbart et mere dækkende billede af differentiering i moderne samfund.

Positionerne, der ligger mellem de egentlige kapitalister og 'rene' arbejdere, er for Wright modsætningsfyldte klassepositioner. På den ene side er de ansatte og således per definition udbyttede. På den anden side er de ledere og eksperter og nyder således langt bedre vilkår end arbejderne. En central diskussion for Wright er, hvorvidt der kan forekomme udbytning mellem klasser af ikke-ejere. I den forbindelse peger han på, at færdigheder og autoritet giver mulighed til at ikke-ejendomsbesiddende klasser kan blive udbyttere. Fænomenet beskriver han som 'loyalty rent' og 'skill rent' (Wright 1997:22). Personer med eftertragtede færdigheder og ledelsesegenskaber bliver langt bedre belønnet end andre arbejdstagergrupper, i og med at de får en del af den merværdi, som ejerne eksproprierer fra arbejderklassen. Belønningen skal sikre, at 'nøglemedarbejdere' bliver i virksomheden.

Wright beskæftiger sig også med indplaceringen af dem, der permanent eller midlertidig befinder sig uden for arbejdsmarkedet; f.eks. underklassen. Ifølge Wright kan med-

lemmer af underklassen sagtens være undertrykt, men ikke kontinuerlig udbyttet (Wright 1997:27). De vil kun være udbyttet i de perioder, de er deltagere på arbejdsmarkedet. Når det gælder forholdet mellem det at være udbyttet og undertrykt, skal det ikke forstås på den måde, at Wright mener, at det er bedre 'kun' at være undertrykt end udbyttet. Wright beskriver udelukkende et strukturelt forhold mellem aktører på arbejdsmarkedet, hvor udbytning betinger, at man faktisk er deltager på markedet.

8. John Goldthorpes serviceklassesamfund

En anden model med stor international udbredelse, der også har gennemgået en udvikling over en årrække, er John Goldthorpes serviceklassemodel (Goldthorpe 1982;1995;2000; Erikson & Goldthorpe 1993). Selv om han ikke er så begejstret for betegnelsen, bliver Goldthorpe regnet som en repræsentant for den neoweberianske tradition inden for klasseanalysen (Erikson & Goldthorpe 1993:37; Breen 2005:31). I lighed med Wright er det 'middelklasseproblemet', som er hovedudfordringen. Det kommer især til udtryk i den første præsentation af serviceklassemodellen (Goldthorpe 1982).

Som både Marx og Weber - og Wright – skelner Goldthorpe mellem arbejdsgivere, arbejdstagere og de selvsysselsatte. Goldthorpe er imidlertid ikke specielt optaget af de egentlige kapitalister. Det skyldes både udviklingen af institutionelt ejerskab, dvs. at dagens ejere i langt større udstrækning end tidligere er organisationer (aktieselskaber e.l.), og at arbejdstagernes andel af den arbejdsmarkedsaktive befolkning har været stigende. De udgør i dag 85 -90 procent (Erikson & Goldthorpe 1993:40; Goldthorpe 2000:207). Goldthorpes klassemodel beskæftiger sig således først og fremmest med distinktioner mellem arbejdstagere.

Hovedomdrejningspunktet i Goldthorpes model er ansættelsesforholdet. Med inspiration fra marxisten Karl Renner, der i halvtredserne var den første, som brugte betegnelsen 'serviceklasse', differentierer Goldthorpe mellem arbejdskontrakt og servicekontrakt. Arbejdskontrakten er ifølge Goldthorpe kendetegnet ved en forholdsvis kort varighed, specificerede arbejdsopgaver og aflønning per arbejds- eller tidsenhed (akkord- eller timeløn). Et typisk eksempel på arbejdsforhold, der reguleres af arbejdskontrakter, er frugtplukning og industriel samlebåndsproduktion (Goldthorpe 2000:213-217). Servicekontrakten indgås derimod for længerevarende forhold med muligheder for karriereudvikling. Lønnen fastsættes ud fra mere diffuse kriterier, den udbetales typisk månedligt, og pensionsaftaler ind-

går som en del af 'pakken' (Erikson & Goldthorpe 1993:41-42). Servicekontrakter indgås typisk med professioner og ledere, som kan være svære at erstatte, til hvem der stilles høje kvalifikationskrav, og hvor arbejdsopgavernes udførelse kan være vanskelig at vurdere for arbejdsgiverne.

Som hos Wright er autoritet og ekspertise to centrale dimensioner, men modsat Wright har Goldthorpe ingen teori om udbygning mellem grupper af ansatte.

Mellem den typiske servicerektion og den typiske arbejdsrelation befinder der sig en række mellempositioner med varierende grad af eftertragtede kvalifikationer og varierende grad af arbejdsgiveres mulighed til at kontrollere arbejdet. De forskellige positioner danner til sammen en klassemodel med 11 kategorier (Erikson & Goldthorpe 1993:36, 38-39).

Tabel 3. John Goldthorpes serviceklassemodel

Klassegruppering	Klasse	
Serviceklassen	I. 'Øvre serviceklasse'	Højere professioner og administratorer, ledere i store industrivirksomheder, ejere af store virksomheder
	II. 'Nedre serviceklasse'	Lavere professioner og administratorer, ledere i små industrivirksomheder, højere teknisk personel, ledere af ikke-manuelle arbejdere
Ikke-manuelle arbejdere	III a.	Højere ikke-manuelle rutinearbejdere, administration og handel
	III b.	Lavere ikke-manuelle rutinearbejdere, salg og service
Småborgerskabet	IV a.	Ejere af små virksomheder og håndværkere med ansatte
	IV b.	Ejere af små virksomheder og håndværkere uden ansatte
Landmænd	IV c.	Landmænd og husmænd, andre selvsyssestsatte i primærnæringerne
Faglærte arbejdere	V.	Lavere teknisk personale, ledere af manuelt arbejde
	VI.	Faglært manuelt arbejde
Ufaglærte arbejdere	VII a.	Ufaglært manuelt arbejde
Landarbejdere	VII b.	Landarbejdere og andre arbejdere i primærnæringerne

Kilde: Erikson & Goldthorpe (1993:38-39).

I tillæg til de ufaglærte arbejdere (både i og uden for landbruget) er også faglærte arbejdere og lavere rutinearbejdere inden for salg og service (klasse VI og III b) hovedsageligt omfattet af arbejdskontrakter. Sammen med serviceklasse I har serviceklasse II derimod en servicekontrakt. Blandt ansatte er det således højere ikke-manuelle rutinearbejdere og lavere teknisk personale (III a og V), der udgør de deciderede mellemkategorier. Klasseskemaet indeholder selvfølgelig også ejere, nærmere bestemt i serviceklasse I og i småborgerskabet (IV). De små ejere udgør således en egen klasse, mens de store ejere er blevet slået sammen med højere ledere, professioner og administratorer. Som nævnt er årsagen, at store

private ejere er blevet en minoritet, eftersom virksomheder bliver større og mere kapitalkrævende, og det institutionelle ejerskab træder i forgrunden.³

Serviceklassens andel af arbejdsstyrken er ifølge Goldthorpe voksende. Samtidigt konsoliderer den sin stilling. Mens serviceklassen i begyndelsen af 1900-tallet selv i de mest udviklede lande maksimalt udgjorde 10 procent af den erhvervsaktive befolkning, viser Goldthorpes egne beregninger, at serviceklassen i begyndelsen af halvfjerdserne udgjorde en fjerdedel af den mandlige arbejdsstyrke i både England, Sverige og Frankrig (Goldthorpe 1982:173). Den store ekspansion kræver en betydelig grad af nyrekruttering, og der er en stor grad af mobilitet ind i serviceklassen, ikke mindst blandt personer med oprindelse i arbejderklassen. Få af dem, der på et tidspunkt er kommet ind i serviceklassen, falder ud igen. Det gælder i et intragenerationelt perspektiv (over livsløbet), men også i et intergenerationelt perspektiv (mellem generationer). Selvrekruttering bliver således en vigtig rekrutteringskanal, efterhånden som serviceklassen opnår en vis størrelse. Denne 'lukning' er med til at give serviceklassen både en demografisk identitet – dvs. identificerbar som forholdsvis stabile kollektiver - og en sociokulturel identitet, som indebærer en fælles livsstil (Goldthorpe 1982:172).

Serviceklassen som kollektiv opretholdes også af, at der sker en cirkulation af personer mellem de forskellige positioner indad i serviceklassen, f.eks. mellem professionerne og lederpositioner i erhvervslivet (1995:320). Serviceklassen er endvidere 'konservativ' i den forstand, at den efter Goldthorpes mening ikke vil associere sig med andre arbejdsstagergrupper, men vil prøve at bevare en privilegeret position både for sig selv og deres børn (Goldthorpe 1982:180).

9. Pierre Bourdieus sociale rum

Bourdies klassifikation adskiller sig fra Wrights og Goldthorpes ved, at kulturelle ressourcer i væsentlig højere grad er en selvstændig stratifikationsdeterminant. Bourdies klassemodel har både en vertikal dimension, der differentierer på baggrund af mængden af ressourcer, og en horisontal dimension der skelner mellem klassefraktioner på omtrent

---

³ Overgangen til institutionelt ejerskab kræver end anden form for kontrol, da ejerne ikke længere deltager i den daglige drift. Store institutionelle ejere udpeger således 'stedfortrædere' – de administrative direktører - som enten ikke har eller i begrænset grad har ejerandele i virksomheden. Der findes naturligvis også store private ejere i dag, med Bill Gates eller Mærsk McKinney Møller som eksempel på de allerstørste. Begge er dog samtidigt en illustration på Goldthorpes pointe, eftersom hverken Microsoft eller Mærsk er privatejede virksomheder. Gates og Møller er store ejere i aktieselskaber.

samme niveau, afhængigt af den ressourcetype de hovedsageligt er i besiddelse af. De to vigtigste ressourcer er økonomiske og kulturelle, som Bourdieu betegner som økonomisk og kulturel kapital.

Helt centralt i Bourdieus klasseanalyse står begreberne felt, rum, kapital, habitus og praksis. Begreberne skal ses i relation til magt, som er det overordnede perspektiv. Bourdieus sociologi er en sociologi om magtkampe.

Felt og rum

Felt er for Bourdieu synonymt med magtfelt. Det vil sige, at noget står på spil. Der udkæmpes kampe mellem feltets interessenter. Eksempler på felt kan være 'det akademiske felt', som Bourdieu i høj grad har beskæftiget sig med, eller det religiøse felt. Felterne kan være institutionaliseret i varierende grad. For Bourdieu er der dog ikke nødvendigvis en overensstemmelse mellem institutioner og felt. Det intellektuelle felt består f.eks. af en række forskellige institutioner, organisationer og markeder. Bourdieus hovedpointe er tværtimod, at felter er overordnet institutionerne, hvilket bl.a. kan forklares med, at han ønsker at kunne undersøge områder, som kun i ringe grad er institutionaliserede (Swartz 1997:120). I modsætning til institutioner er der heller ingen skarpt trukne grænser mellem forskellige felter. Afgrænsningen er i sig selv genstand for kampe både mellem de stridende inden for et felt og mellem felter, der grænser op til eller overlapper hinanden.

Felter er strukturerede områder af dominerende og underordnede positioner baseret på niveau og type af kapital. Et felt er så at sige et klassesamfund i miniature; en kampplads om herredømme på et samfundsmæssigt begrænset område. Dernæst er et felt kendetegnet ved, at det pålægger aktørerne at acceptere visse spilleregler. Både de dominerende og de underordnede er enige om, at feltet er værdifuldt, hvilket implicerer en accept af de spilleregler, der underligger feltets magtkamp (Swartz 1997:125). Både de underordnede og de dominerende aktører har en fælles interesse af, at feltet opretholdes.

"Bourdieu refers to this deep structure of fields as the *doxa*, for it represents a tacit, fundamental agreement on the stakes of struggle between those advocating heterodoxy and those holding to orthodoxy. Challengers and incumbents share a common interest in preserving the field itself, even if they are sharply divided on how it is to be controlled. Every field presupposes and produces a particular type of *illusio*, which Bourdieu defines as a belief or acceptance of the worth of the game of a field" (Swartz 1997:125).

Felterne er endvidere i høj grad struktureret af interne udviklingsmekanismer og er relativt autonome. Et eksempel er uddannelsesfeltet, som har opnået en autonomi som en følge af evnen til at kontrollere rekrutteringen, socialiseringen og karrieremulighederne samt at udbrede dets ideologi til feltets aktører (Swartz 1997:126; Bourdieu & Passeron 1977). Felternes autonomi er ifølge Bourdieu imidlertid ikke afklaret en gang for alle. Som eksempel fremhæver han kunstfeltet. I løbet af en periode på flere hundrede år (fra 1500-tallet og fremefter) løsriver kunstfeltet sig fra mæcener og sponsorer, og der skabes et frit og differentieret kunstmarked. Det er imidlertid nu i færd med at blive genindtaget af offentlige og private sponsorer, hvilket begrænser den kunstneriske frihed (Bourdieu & Wacquant 1996:95-96).

Magtkampe drejer sig imidlertid ikke kun om lokale magtkampe på afgrænsede felter, men om magten i samfundet generelt. Det er summen af alle felter, som er Bourdieus klassemodel - det sociale rum. Forbindelseslinien mellem de enkelte felter og magtfeltet (rummet) er det, Bourdieu betegner som strukturel homologi. Med det menes, at de, der befinder sig i en overordnet position på et felt, også har en tendens til at befinde sig i overordnede positioner på andre felter og således i samfundet (det sociale rum) som sådan. Modsat vil underordnede på et felt være underordnede på andre felter og således også have en underordnet position i den totale klassestruktur.

Økonomisk og kulturel kapital

Det er denne totalitet af felter - det sociale rum - som danner rammen om klasserne. Rummet (samfundet) er flerdimensionalt, men struktureres i henhold til to konkurrerende hovedprincipper for hierarkisering i form af fordelingen af økonomisk og kulturel kapital. Konkurrencen mellem de to kapitalformer giver individerne deres placering i rummet. Kapitalformerne er dog ikke ligestillede, og følgelig er konkurrencen ikke jævnbyrdig. Økonomisk kapital er det dominerende hierarkiseringsprincip (Bourdieu 1998:270). Kulturel kapital er langt mere betydningsfuldt end i andre klassemodeller, men prioriteringen er klar: Ejendom er den dominerende form for kapital, og kulturel kapital er den dominerede form.⁴ Industriledere er således overordnet universitetsprofessorer (Østerberg 1989:174). Det betyder dog ikke, at økonomisk kapital fuldt ud kan erstatte kulturel kapital (Bourdieu 1986: 252 - 253). Ikke alt kan købes for penge. Rigmanden kan ikke ved at investere i ud-

---

⁴ Dermed deler Bourdieu tilsyneladende Marx' prioritering af basis 'i sidste instans' (Marx 1975[1859]; jævnfør Birkeland (1992:46).

dannelse til sine børn automatisk udstyre dem med kulturel kapital. Kulturel kapital kræver en 'korrekt' internalisering samtidig med, at omverdenen opfatter og anerkender kapitalforholdet som kapital. Det er det faktum, at den ene kapitalform ikke uden videre kan erstattes af den anden, der gør, at man overhovedet kan tale om to hierarkiseringsprincipper.

Det, at økonomisk kapital er det ene hierarkiseringsprincip, er nærmest selvforklarende. For at kulturelle ressourcer skal få et kapitalpræg, er man derimod afhængig af en mellemregning, ved at der indføres et mål, som ikke kan tilbageføres til penge. Kulturen har således sit eget værdihierarki, hvor en persons placering er afhængig af andres *anerkendelse*. Bourdieu differentierer mellem tre forskellige typer kulturel kapital: Kropsliggjort (socialiserede dispositioner i krop og bevidsthed), objektiveret (kulturelle produkter) og institutionaliseret (hovedsageligt uddannelse) (Bourdieu 1986:243). De tre er forbundet med hinanden. Dispositioner hænger sammen med uddannelse og præferencer for kulturelle produkter og praksisser. Uddannelse er i stor grad institutionaliseret, og værdien er sanktioneret gennem eksamensbeviser og lignende. Hvad kulturel praksis angår, er det et område, hvor smagen råder. Smagen er dog ifølge Bourdieu ikke løsrevet fra klassepositionen. Smagen (og afsmagen) er et udtryk for social distance gennem forskellige livsstile, som igen er et udtryk for klasseforskelle (Bourdieu 1984:56; Broady & Palme 1992:189).

Webers klasse og status 'smelter' således sammen i Bourdieus sociale rum. Positionen (i klassestrukturen) bestemmer dispositionen (værdi sættelse af kulturelle produkter, livsstil). Der er ikke længere tale om to måder at danne grupper på som hos Weber, men en stor grad af overensstemmelse mellem position og disposition (klasse og livsstil). Ifølge Bourdieu er statusgrupper ikke en forskellig slags grupper fra klasser, men dominante klasser som er miskendt som klasser og derved legitimeret (Swartz 1997:151). Miskendelse er vigtigt, eftersom det tilslører klasseforholdene. For at komme miskendelsen til livs er det vigtigt, at undersøgelser af kultur, smag og livsstil indgår i klasseanalysen.

Skal kulturel kapital være et hierarkiseringsprincip i det sociale rum, er det imidlertid ikke nok at afdække, at der eksisterer forskellige kulturelle praksisser. Der skal også være en kvalitativ forskel, således at hierarkisering er mulig.

I Bourdieus tidligere værker, deriblandt *Distinktionen* (1984: 260 -317) defineres kulturel kapital som værende høj- eller finkulturen. Senere opererer Bourdieu (1996:104) med et udvidet kapitalbegreb, hvor han sidestiller kulturel kapital med informationskapital. Den nye definition ændrer ikke ved det faktum, at anerkendelse er vigtigt, men gør anerkendelsen mere gennemskuelig - om ikke andet så for formel uddannelse, som er instituti-

onaliseret gennem eksamensbeviser.⁵ Smagen er dog stadig til debat. Hvis det kun er en lille klike, der anerkender, at der findes et kulturelt hierarki, vil kulturel kapital have en beskedent betydning som stratifikationsdeterminant. Her er der en parallel til Webers begreb om 'karismatisk herredømme', som netop er kendetegnet ved anerkendelse som eneste legitimeringsgrundlag for at fungere som herredømme i modsætning til legalt eller traditionelt herredømme (Weber 1982: 98-104). Det er dog vigtigt at understrege, at anerkendelse ikke skal forstås således, at forskellige klasser bliver nødt til at have nøjagtig den samme opfattelse af kultur, for at smagshierarkiet skal være en realitet. Præferencerne kan godt være forskellige. Anerkendelse betyder i denne sammenhæng kun, at alle anerkender eksistensen af det kulturelle hierarki uafhængigt af egne præferencer. Det indebærer f.eks., at arbejderklassen anerkender, at abstrakt kunst er 'finest' – selv om den måske selv bedre kan lide 'hesten på engen'. Det er det, nødvendighedens smag drejer sig om (Bourdieu 1984:372ff), og det har intet med falsk bevidsthed at gøre. Smagen er ægte nok. Det er præmisserne for smagsdannelse, Bourdieu forsøger at forklare sociologisk (Østerberg 1989:177).

Nødvendighedens smag indebærer, at man kan lide, det man har, eftersom det er det, man har udsigt til at få. "An agent has what he likes because he likes what he has" (Bourdieu 1984:175). Det betyder imidlertid ikke, at der altid er et 1:1-forhold mellem ressourcer og smag. Smagen er et 'trægt felt'. For de nyrige vil smagen så at sige hænge efter. De kan f.eks. beholde deres gamle madvaner, fordi det nu engang er den slags mad, de bedst kan lide, selv om de efterhånden har fået råd til 'finere fransk køkken' (Bourdieu & Wacquant 1996:116,119).

Overklassen har i deres egne øje en 'naturlig' evne til distinktion og dermed til at opdage det sublime. Ifølge Bourdieu er smagen imidlertid ikke naturlig, men tværtimod tillært gennem socialiseringen. Smagen er et resultat af klassepraksisser, som igen kan føres tilbage til ønsket (bevidst eller ubevidst) om at distingvere sig fra andre samfundsgrupper.

De distingverende praksisser bliver imidlertid først til kapital, når de anerkendes, og ikke mindst når den prætentiose middelklasse kontinuerlig prøver at 'tilrane' sig overklassens smag, vaner og kulturelle praksisser. Dynamikken i distinktionsprocessen skabes ved, at relationerne mellem de forskellige grupper i det kulturelle hierarki kommer til syne.

---

⁵ Al kapital, inkluderet økonomisk kapital, kræver i princippet anerkendelse. Der er dog mindre grund til at problematisere den økonomiske kapitalers universelle karakter.

Middelklassen mislykkes dog på grund af manglende socialisering. Arbejderklassen giver på sin side den kulturelle kapital legitimitet gennem en stilletiende accept af, at 'de andre er finere end os' (Bourdieu & Wacquant 1996:115). Arbejderklassen anerkender således hierarkiet, men deltager ikke i kampen, da den mangler de fornødne ressourcer. Den fremtræder således som et negativt referencepunkt for de øvrige klassefraktioner i deres kamp for distinktion (Bourdieu 1984:57).

Selv om klasserne er bestemt af praksis, er det konstruerede klasser. Det gentager Bourdieu gang på gang (se f.eks. Bourdieu 1984:106; 1985:725; 1987:5; 2003:26). Konstruktionen af de sociale klasser er imidlertid "well-founded in reality" (Bourdieu 1987:5). Det er således ikke reelle klasser, som Marx' "für sich-klasser" (Marx & Engels 1992[1848]), men de er ikke mere virtuelle end f.eks. Webers klasser (Weber 1968:926ff). Klassepositioner, der ligger nær hinanden i det flerdimensionale rum, er dem, der har mest til fælles. De udgør således et potentiale for fælles optræden (Bourdieu 2003:28).

For Bourdieu ændres classesamfundet (rummet af sociale positioner) med tiden, og der kan ske magtforskydninger mellem grupper, men der er ingen uundgåelig udvikling i retning af et klasseløst samfund. Tværtimod påpeger Bourdieu, at afstanden mellem klasserne i stor grad opretholdes. Det skyldes, at de privilegerede klasser svarer igen på angrebet nedenfra ved stadig at tage nye strategier i brug for at opretholde afstanden til de øvrige klasser, navnlig middelklassen. Et eksempel er valget af uddannelser ved andre skoler (dyre og prestigefyldte) frem for dem, som er populære blandt de lavere klasser. Værdien af de mest åbne uddannelser bliver dermed forringet som mobilitetskanal. Uddannelsen devalueres. Man kan sige, at tilegnelse af kulturel kapital (gennem uddannelse) virker bedst, når man i forvejen har megen internaliseret kulturel kapital (gennem familietilhørighed).

Individernes placering i det sociale rum bestemmes således af deres beholdning og sammensætning af kapital. Enkelte kan have et højt niveau af både økonomisk og kulturel kapital, mens andre kan have et lavt niveau. Kapitalen kan imidlertid også være fordelt på sådan en måde, at personer med megen økonomisk kapital, kun har en mindre andel kulturel kapital - og omvendt. Forskelligt kapitalvolumen angiver den vertikale placering i klassehierarkiet, mens kapitalsammensætningen differentierer horisontalt. Ud fra fordelingen af de to kapitaltyper samt ændringer i sammensætningen over tid konstrueres det 'sociale rum' (Bourdieu 1984:128-129; 1998:267; 2003:22).

Habitus

I realiteten er et utal kapitaler 'køgt ned' til to - økonomisk og kulturel kapital - og klassestrukturen er til enhver tid bestemt ud fra beholdning og sammensætning af kapital. Billedet kan ændres med tiden, men klassestrukturen har ifølge Bourdieu en tendens til at reproducere forstået på den måde, at den relative afstand mellem klassepositioner opretholdes, selv om niveauet som sådan højnes for alle.

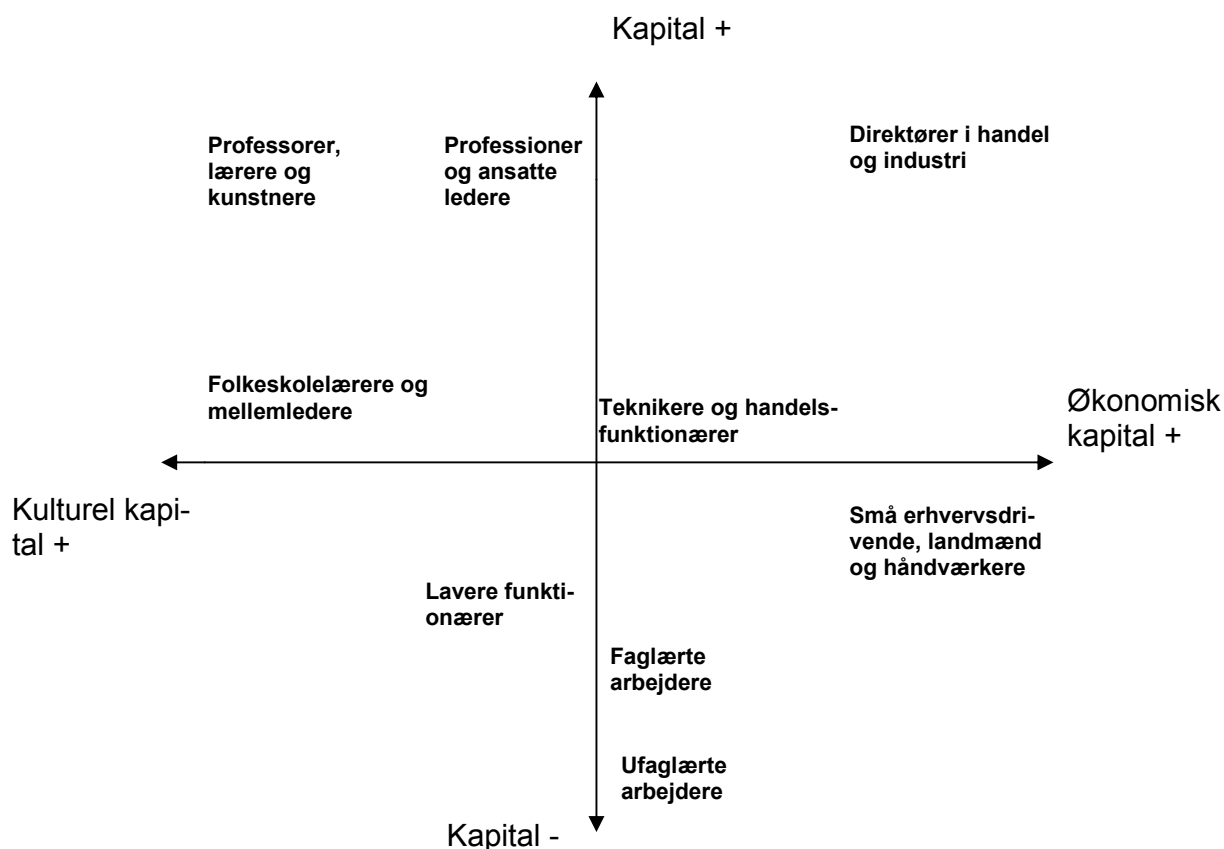
I denne reproduktionsproces er habitus et centralt begreb. Habitus kan ifølge Bourdieu defineres som: "vedholdende [...] systemer af perceptions-, vurderings- og handlingskriterier, der er resultatet af det sociale indfældning i kroppen" (Bourdieu & Wacquant 1996: 112). Habitus er således både individuelt og socialt. Den enkeltes handlingsorientering er et resultat af socialiseringsprocesser. Klassehabitus, som skyldes en forholdsvis ens socialisering, danner grundlaget for en forholdsvis ensartet optræden blandt personer med omtrent samme oprindelse. Habitus er således både bestemt af strukturen og er med til at (gen)danne denne.

En praksisgenereret klassifikation

Det er altså folks praksisser, der bestemmer placeringen i det sociale rum. Dette indebærer, i modsætning til Marx, at Bourdieu ikke på forhånd har bestemt placeringen i klassestrukturen ud fra et genererende princip som f.eks. udbytningsforholdet (Weininger 2005:85). Bourdieus klassemodel er endvidere en kontinuerlig skala, hvor hver person har et koordinat i rummet i forhold til den mængde og sammensætning af kapital, som vedkommende har på tidspunktet for undersøgelsen (Weininger 2005:89).

I forenklede versioner af det sociale rum går grænserne dog mellem f.eks. erhvervs kategorier. Dermed fremtræder Bourdieus klassemodel som en model med forholdsvis få kategorier (Bourdieu 2003:22). Den har groft sagt tre niveauer med tre fraktioner på hvert niveau. På hvert af de tre niveauer, med hhv. høj, mellem og lav kapitalvolumen, differentierer Bourdieu mellem fraktioner med en overvægt af kulturel kapital, en overvægt af økonomisk kapital og - mellem de to yderpunkter - en fraktion med en forholdsvis balanceret kapitalsammensætning.

Figur 1. Stiliseret principskitse af Pierre Bourdieus sociale rum

Kilde: Bourdieu (2003:22).

I og med Bourdieu anvender erhvervskategorier som indikatorer i undersøgelsen, kan man således også identificere konkrete erhverv i modellen. Den øverste kulturelle klassefraktion består bl.a. af universitetsprofessorer og kunstnere, mens den øverste økonomiske klassefraktion består af topledere inden for industri og handel. Mellem dem finder man professionerne og ansatte ledere. På mellemniveau udgør bl.a. offentligt ansatte ledere og folkeskolelærere den kulturelle fraktion, mens mindre selvstændigt erhvervsdrivende, håndværkere og landmænd udgør den økonomiske fraktion. Mellem de to og med en forholdsvis balanceret kapitalsammensætning er ansatte i sundhedssektoren, mellemledere inden for handel samt teknikere. På det laveste niveau finder man - i aftagende rækkefølge i forhold til graden af kulturel kapital - lavere funktionærer, formænd, faglærte og ufaglærte arbejdere og landbrugsmedhjælpere. Distinktionen mellem kulturel og økonomisk kapital er dog mindre udtalt på det laveste niveau.

Den forenklede version af Bourdieus sociale rum kan således sammenlignes med andre klassemodeller. Det kontinuum der fremtræder på individniveau, og som kan give

associationer til stratifikationsteoretiske statushierarkier med et utal af lag, er ikke længere en realitet, når man anvender erhvervskategorier som grundlag for klassifikationen, hvilket Bourdieu ofte gør.

10. Kritik af klasseanalysen

Hvis man skal tro den amerikanske sociolog Robert Nisbet (1959), var klasseanalysen blevet uaktuel, allerede før den blev revitaliseret i 1960'erne. Ifølge Nisbet var klasse udelukkende relevant som et historisk begreb og ikke længere egnet til at beskrive ulighed i moderne samfund. Det gjaldt især for USA, men tendensen var den samme i hele den vestlige verden.

”Any useful inquiry into the distribution of wealth, power and status, and their interactions, will have to be made, I believe, in terms and concepts that are more representative of the actual history and modern political and economic society” (Nisbet 1959:17).

Postulatet om 'klassesamfundets død' har siden hen tiltaget i styrke. Lige efter Berlinmurens fald opsummerede Clark og Lipset (1991:410) situationen omtrent på følgende måde: Enkeltmennesker har fået mere frihed til at forme sig selv, sociale og kulturelle faktorer er blevet vigtigere end økonomiske faktorer, klassebaseret politik er blevet afløst af andre værdiorienteringer, og uddannelse er blevet vigtigere end familiebaggrund. Nogle år senere fremhævede Pakulski og Waters (1996:671), at etnicitet, køn, livsstil og forbrug var blevet vigtigere stratifikationsdeterminanter end ejendom og arbejde. I moderne samfund, mener Pakulski (2005:157), er der snarere tale om differentiering end stratifikation. Marx udråbes som skurken, eftersom den eneste rigtige klasseanalyse er den marxistiske, og den er død. Eller mere præcist: For at kunne 'aflive' klasseanalysen empirisk, er det den klassiske marxistiske udgave, man bliver nødt til at stille op som den aktuelle modstander.

De mest spidsformulerede og hårdtslående kritikere, Pakulski og Waters, mener, at for at forsvare navnet må al klasseanalyse give økonomisk defineret klasse fortrin frem for andre faktorer, der skaber ulighed. Efter deres opfattelse er klasse ikke længere egnet til at beskrive ulighed i vort eget samfund.

”The principal social divisions in what may be tentatively labelled ”postclass society” emerge along lifestyle, consumption, or value lines” (Pakulski & Waters 1996:671).

Klassesamfundet er altså blevet til postklassesamfundet, hvor de bløde værdier står i centrum. I en nyere udgave af kritikken, trækker Pakulski (2005) veksler på Tocquevilles analyser af samfundshierarkiet i det republikanske demokrati. Ifølge Tocqueville er samfundshierarkiet ’fladere’, fordi der sker en demokratisering af livsstil (”manners”). Endvidere er den sociale mobilitet høj, niveauet mellem erhvervsstatuser udjævnes og uddannelse bliver gjort tilgængelig for masserne (Pakulski 2005:156). Denne mere komplekse stratifikation er ifølge Pakulski ikke et klassesamfund. Der er snarere tale om differentiering end stratifikation.

Hvis kriteriet for klasseanalysens relevans er, at klasse udelukkende er økonomisk bestemt, og at klasse skal være hovedomdrejningspunktet for al social ulighed, gruppedannelse, politisk kamp, livsstil og samfundsforandring, er det ikke svært at sige sig enig i kritikken. Differentiering og stratifikation er naturligvis langt mere komplekst end som så.

Men klasse drejer sig ikke kun om økonomi. Desuden er det en diskutabel præmis, at klasseanalysen forudsætter et ’alt-eller-intet-perspektiv’. Man kan godt undersøge klasseforskelle i indkomst uden at være forpligtet til at abonnere på forestillingen om en fremtidig overskridelse af klassesamfundet (Marx & Engels 1992[1848]). Eller man kan være af den opfattelse, at klasseforskelle er vigtige, uden at man dermed samtidigt siger, at køn eller etnicitet f.eks. ikke er det. Det står alligevel klart, at der må kunne observeres ulighed langs klasseskel, for at klasse stadig skal være relevant. Men det behøver ikke være den eneste ulighed i et samfund.

En anden type kritik retter sig mod ’store klasser’. Her tilbydes samtidigt et alternativ. Med afsæt i Durkheims sociologi vil man redde klasseanalysen fra angrebet fra anti-marxister og postmodernister. Redningen er ’mikro-klasser’, som er erhvervsbaserede grupper, der i større grad er institutionelt og bevidsthedsmæssigt forankret end det, de store klasser er (Grusky & Weeden 2001; 2002; Weeden & Grusky 2005; Grusky & Galescu 2005).

Omdrejningspunktet for kritikken er, at konventionelle ’store klasser’ både er svagt forankret i den pågældende erhvervsstruktur – de institutionelle grænser går mellem erhvervsgrupper og ikke klasser – og svagt forankret i folks hoveder. Folk identificerer sig med erhvervsgrupper, ikke klasser. Det bliver således for mange forskelligartede positio-

ner, der havner i samme kategori i de konventionelle klasseanalyser. Det medfører, at klasseanalysen er sårbar for kritik, især når det gælder mulighed for kollektiv optræden, men det er også med til at sætte spørgsmålstejn ved demografisk og sociokulturel identitet, jævnfør Goldthorpes 'serviceklasse'.

Grusky m.fl. tager afsæt i Durkheims *The Division of Labor in Society* (1964[1893]) og ønsker at forankre klasseanalysen netop i den tekniske arbejdsdeling. Det er Durkheims vægtlægning af, at 'gemeinschaftliche' erhvervsgrupper opstår på arbejdsstedet og er med til at skabe individernes værdier, livsstil og livschanser, som er udgangspunktet for mikro-klasseperspektivet (Grusky & Galescu 2005:55)

Ifølge Grusky og Weeden (2001:203) bør klasseanalysen beskæftige sig med virkelige sociale grupper, der dannes på baggrund af samfundets arbejdsdeling. De brede, nominale, kategorier i den konventionelle klasseanalyse bør erstattes af "gemeinschaftliche" grupper, som er reelle grupper, der er forankret i samfundsstrukturen, og som derved er meningsfulde for den almindelige mand og kvinde. De traditionelle aggregerede klasser er sociale konstruktioner på et højt abstraktionsniveau, som befolkningen i begrænset grad kan identificere sig med. Grusky og Weeden (2001:205) anfører i den forbindelse, at lukningsmekanismer (adgangsregulerende foranstaltninger) ikke operer på et aggregeret (klasse)niveau, men på et detaljeret erhvervsniveau. De 'store klasser' har således langt mere 'porøse' grænser end det, de erhvervsbaserede mikro-klasser har (Grusky & Weeden 2001:209). Det konventionelle klasseperspektiv medfører, at der inden for de store klasser kan være en betydelig heterogenitet, både hvad udbytte, livsstil og politiske præferencer angår. Den vil imidlertid ikke blive afdækket, når man grupperer erhvervskategorier sammen i store klasser. Desuden tilslører de store klasser reproduktion eller mobilitet på erhvervsgruppeniveau (Grusky & Weeden 2002:231).

Grusky og Weeden (2001:206,214) peger på, at der kan være "lommer i klassestrukturen", hvor mikroklasseperspektivet er særlig relevant. De fremhæver håndværk og professionerne som eksempler på dette. I den øvrige del af klassestrukturen, især på områder hvor der sker store teknologiske omvæltninger, og hvor uddannelsesniveaut er lavt, kan de nominale klassekategorier stadig være aktuelle. Den konkrete klassestruktur er et empirisk spørgsmål, der afhænger af, hvorvidt mikro-klasserne har en større forklaringskraft, når det gælder spørgsmål som social mobilitet, indkomst og livsstil.⁶

---

⁶ I en senere artikel følger Grusky og Weeden op på spørgsmålet, om der er 'lommer i klassestrukturen', hvor mikro-klasserne er bedre defineret end andre. Konklusionen er dog, at erhvervsgrænser er markante over hele

De mikroorienterede kritikere sætter fingeren på et punkt, som alle klasseanalytikere bliver nødt til at forholde sig til, nemlig afgrænsningen af klasser og graden af heterogenitet. At sætte ring omkring positioner, der ligner hinanden, implicerer altid en vurdering af, hvor grænserne går. Store klasser kan tildække sociale realiteter, som det i forskning på ulighed vil være afgørende at få afdækket. Og jo mere heterogene klasserne er i forhold til indkomst, livsstil og politiske præferencer, desto større grund er der til at diskutere berettigelsen af de grænser, man har sat.

Omvendt er der grund til at understrege, at klasseanalysen i sin natur er teoretisk funderet. Dvs. at man ikke først undersøger, hvor ulighederne på 'outputvariablen' findes for så at sætte grænser mellem dem, der ligner hinanden mest. Klasseanalyser har derimod nogle teoretisk definerede genererende principper, som f.eks. udbytning eller ansættelsesforhold, der definerer klassepositionerne i forhold til hinanden. Det er det, der giver klasseanalysen den relationelle karakter. Dette indebærer, at den ikke indfanger al variation f.eks. i indkomst, uddannelse og præstige. Variationen kan være større mellem andre grupper end dem, der tilhører forskellige sociale klasser. Køn og etnicitet er et godt eksempel.

11. Afslutning

Kampen om klassifikationerne er således langt fra slut. Klasseanalysen fortsætter at fascinere og forarge, og der er mere forklaringskraft tilbage i de forskellige klassemodeller, end det man i lys af al snak om individualisme og fragmentering måske skulle tro. Hvorvidt det er forkæmperne for store klasser, små klasser eller døde klasser, der til slut trækker det længste strå, kan man på baggrund af denne kortfattede gennemgang af teoretiske hovedpositioner og nyudviklinger naturligvis ikke sige noget sikkert om. Kun fremtiden vil vise, hvilken skæbne klasseanalysen går i møde. I sidste ende er det et empirisk spørgsmål.

---

klassestrukturen. Mikro-klasser er således at fortrække som en generel klassemodel (Weeden & Grusky 2005).

Litteratur

- Berglund, Kjell (1978) *Marxistisk oppslagsbok*. 4. utgave. Gidlunds förlag.
- Birkeland, Åsmund (1992) *Karl Marx. Arbeid – Kapital – Fremmedgjøring*. Oslo: Falken Forlag.
- Blau, Peter M. & Otis Dudley Duncan (1967) *The American Occupational Structure*. New York – London – Sydney: John Wiley & Sons, Inc.
- Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge & Kegan, Paul.
- Bourdieu, Pierre (1985) "The Social Space and the Genesis of Groups". *Theory and Society*, 14, 723 – 744.
- Bourdieu, Pierre (1986) "The Forms of Capital". I Richardson, John G. (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York – Westport, Connecticut – London: Greenwood Press, 241 –258.
- Bourdieu, Pierre (1987) "What Makes a Social Class? On The Theoretical and Practical Existence Of Groups". *Berkeley Journal of Sociology*, 32, 1-17.
- Bourdieu, Pierre (1998) *The State Nobility. Elite Schools in the Fields of Power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (2003) *Af praktiske grunde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, Pierre & Jean- Claude Passeron (1977) *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: Sage Publications Ltd.
- Bourdieu, Pierre & Loïc J.D. Wacquant (1996) *Refleksiv sociologi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Breen, Richard (2005) "Foundation of a neo-Weberian class analysis". In Wright, Erik Olin (ed.), *Approaches to Class Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 31 -50.
- Broadly, Donald & Mikael Palme (1992) "Pierre Bourdieus kultursociologi". I Thuen, Harald & Sveinung Vaage (red.), *Oppdragelse til det moderne*. 2. ed. Oslo: Universitetsforlaget, 181 – 198.
- Bürklin, Wilhem & Hilke Rebenstorf u.a.(1997) *Eliten in Deutschland*. Opladen: Leske + Budrich.
- Christiansen, Peter Munk, Birgit Møller & Lise Tøgeby (2001) *Den danske elite*. København: Hans Reitzels forlag.
- Clark, Terry Nicholls & Seymour Martin Lipset (1991) "Are social classes dying?" *International Sociology* 6,4, 397 – 410.
- Davis, Kingsley & Wilbert E. Moore (1945) "Some Principles of Stratification". *American Sociological Review*, 10, 2, 242 -249.
- Durkheim, Emile (1964[1893]) *The Division of Labor in Society*. New York: The Free Press.

- Engelstad, Fredrik (2003[1978]) "Klasser". I *Leksikon for det 21. århundrede*.
<http://www.leksikon.org/art.php?n=1371#>
- Erikson, Robert & John H. Goldthorpe (1993) *The Constant Flux. A Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Oxford: Clarendon Press.
- Featherman, David L. & Robert M. Hauser (1978) *Opportunity and Change*. New York: Academic Press.
- Fivelsdal, Egil (1982) "Om Max Webers sosiologi. En innledning". I Weber, Max, *Makt og byråkrati. Essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo: Gyldendal, IX- XXIII.
- Giddens, Anthony (1992) "Marx and Weber on Class". In Giddens, Anthony (ed.), *Human Societies. An Introductory Reader in Sociology*. Cambridge: Polity Press, 75 -80.
- Goldthorpe, John H. (1982) "On the Service Class: Its Formation and Future". In Giddens, Anthony & Gavin Mackenzie (eds.), *Social Class and the Division of Labour*. Cambridge: Cambridge University Press, 162–185.
- Goldthorpe, John H. (1995) "The service class revisited". In Butler, Tim & Mike Savage (eds.), *Social change and the middles classes*. London: UCL Press, 313–329.
- Goldthorpe, John H. (2000) "Social Class and the Differentiation of Employment Contracts". In Goldthorpe, John (2000), *On Sociology. Numbers, Narratives, and the integration of Research and Theory*. Oxford: Oxford University Press, 206 –229.
- Grusky, David B. & Kim A. Weeden (2001) "Decomposition Without Death: A Research Agenda for a New Class Analysis". *Acta Sociologica*, 44, 203 – 218.
- Grusky, David B. & Kim A. Weeden (2002) "Class Analysis and the Heavy Weight of Convention". *Acta Sociologica*, 45, 229 - 236.
- Grusky, David & Gabriela Galescu (2005) "Foundation of a neo-Durkheimian class analysis". In Wright, Erik Olin (ed.), *Approaches to Class Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 51 -81.
- Gulbrandsen, Trygve, Fredrik Engelstad, Trond Beldo Klausen, Hege Skjeie, Mari Teigen & Øyvind Østerud (2002) *Norske makteliter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hansen, Erik Jørgen (1995) *En generation blev voksen. Den første velfærdsgeneration*. Rapport 95:8. København: Socialforskningsinstituttet.
- Hansen, Erik Jørgen (1998) "Sociale klasser og social ulighed". I Andersen, Heine (red.), *Sociologi – en grundbog til et fag*. København: Hans Reitzels Forlag, 87-109.
- Higley, John, G. Lowell Field & Knut Grøholt (1976) *Elite Structure and Ideology. A Theory with Applications to Norway*. New York: Columbia University Press.
- Higley, John, Desley Deacon & Don Smart (1979) *Elites in Australia*. London – Boston – Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Hoff, Jens & Jørgen Goul Andersen (1989) "The Danish Class Structure". *Acta Sociologica*, 32, 23 – 52.
- Hoffmann-Lange, Ursula (1992) *Eliten, Macht und Konflikt in der Bundesrepublik*. Opladen: Leske+Budrich.
- Livingston, Arthur (1939) "Introduction". I Mosca, Gaetano (1939[1896]), *The Ruling Class*. New York – Toronto – London: McGraw-Hill Book Company, ix - xli.

- Marx, Karl (1975[1859]) "Forord til Kritik av sosialøkonomien". I Marx, Karl, *Verker i utvalg. Bind 2. Skrifter om den materialistiske historieoppfatning*. Oslo: Pax forlag a/s, 215 -219.
- Marx, Karl og Friedrich Engels (1992 [1848]) "Det kommunistiske partis manifest", I Birkeland, Åsmund (red.), *Karl Marx. Arbeid – Kapital – Fremmedgjøring*, Oslo: Falken Forlag, 15-24.
- Mills, C. Wright (1956) *The Power Elite*. London – Oxford – New York: Oxford University Press.
- Mosca, Gaetano (1939[1896]) *The Ruling Class*. New York – Toronto – London: McGraw-Hill Book Company.
- Nisbet, Robert A. (1959) "The Decline and Fall of Social Class". *The Pacific Sociological Review*, 2,1,11-17.
- Pakulski, Jan & Malcolm Waters (1996) "The reshaping and dissolution of social class in advanced society". *Theory and Society*, 25, 667- 691.
- Pakulski, Jan (2005) "Foundation of a post-class analysis". In Wright, Erik Olin (ed.), *Approaches to Class Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 152 -179.
- Pareto, Vilfredo (1968[1901]) *The Rise and Fall of the Elites: An Application of Theoretical Sociology*. Totowa, N.J.:The Bedminster Press.
- Pareto, Vilfredo (1935[1916]) *The Mind and Society. Treatise on General Sociology*. New York: Harcourt, Brace & Co.
- Ruostetsaari, Ilkka (1993) "The Anatomy of the Finnish Power Elite". *Scandinavian Political Studies*, 16, 305 – 337.
- SOU 1990/44 (1990) *Demokrati och makt i Sverige. Maktutredningens huvudrapport*. Stockholm: Almqvist & Wikströms Förlaget.
- Svalastoga, Kaare & Preben Wolf (1972 [1959]) *Social rang og mobilitet*. København: Gyldendal.
- Swartz, David (1997) *Culture & Power*. Chicago - London: The University of Chicago Press.
- Treiman, Donald J. (1976) "Occupational Prestige in Comparative Perspective". *The Journal of Interdisciplinary History*, VII, 285 -290.
- Weber, Max (1968) *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology*. New York: Bedminster Press.
- Weber, Max (1982) *Makt og byråkrati*. Oslo: Gyldendal.
- Weeden, Kim A. & David B. Grusky (2005) "Are there any big classes at all?" In Bills, David B. (ed.) *The Shape of Social Inequality: Stratification and Ethnicity in Comparative Perspective. Research in Social Stratification and Mobility*, 22, 3 -56.
- Weininger, Elliot B. (2005) "Foundations of Pierre Bourdieu's class analysis". In Wright, Erik Olin (ed.), *Approaches to Class Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 82 -118.
- Wright, Erik Olin (1985) *Classes*. London: Verso.
- Wright, Erik Olin (1997) *Class Counts. Comparative Studies in Class Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Østerberg, Dag (1989) *Metasociology. An Inquiry into the Origins and Validity of Social Thought*. Oslo: Norwegian University Press.

CCWS Working papers

<i>No.</i>	<i>Author</i>	<i>Title</i>
1-1998	Peter Taylor-Gooby	Risk and Welfare
2-1998	Peter Taylor-Gooby	Markets and Motives: Implications for Welfare
3-1998	Wim van Oorschot	The reconstruction of the Dutch Social Security System 1980-2000: Retrenchment and Modernization
4-1998	Jørgen Goul Andersen, Knut Halvorsen, Per H. Jensen, Asbjørn Johannessen, Olli Kangas, Gunnar Olofsson and Einar Overbye	Unemployment, Early Retirement and Citizenship: Margin- alisation and Integration in the Nordic Countries
5-1998	Jochen Clasen	Unemployment Insurance and Varieties of Capitalism
6-1998	Peter Taylor-Gooby	When is an Innovation? Recent Pension Reform in France, Germany, Italy and the UK
7-1999	Per H. Jensen	Activation of the unemployed in Denmark since the early 1990s. Welfare of Workfare?
8-1999	Knut Halvorsen	Unemployment in disguise: The case of Norway
9-1999	Knut Halvorsen	Labour force status of married/-cohabiting couples in Nor- way: Associations and explanations of (un)employment homogamy
10-2000	Pernille Drewsgård Sørensen & Jan Bendix Jensen	Væsentligste ændringer i ret og pligt til aktivering i 90'erne. Ikke-forsikrede kontanthjælpsmodtagere
11-2000	Sanne Lund Clement	Dansk forskning om førtidspensionister og medborgerskab
12-2000	Per H. Jensen	Velfærdens variationer, dynamikker og effekter
13-2000	Jørgen Goul Andersen	Velfærdens veje i komparativt perspektiv
14-2000	Jørgen Goul Andersen	Change without Challenge?
16-2000	Jørgen Goul Andersen	Borgerne og sygehusene
17-2000	Martin D. Munk	Social Inequality in the Welfare State
18-2000	Asbjørn Johannesen	Velferd uten begrensinger? Velferdsreformer i Norge på 1990-2000
19-2000	Per H. Jensen	The Danish Leave-of-absence schemes - Origins, function- ing and effects from a gender perspective
20-2001	Olli E. Kangas	Why are some welfare states more robust than other? Po- tentiality for changes
21-2001	Einar Overbye	Political equilibria, near substitutes, and the provision of income security in old age
22-2002	Jørgen Goul Andersen with Jan	Different Routes to Improved Employment in Europe

23-2002	Bendix Jensen Jørgen Goul Andersen	Coping with Long-Term Unemployment: Economic security, labour Market Integration and Well-being. Results from a Danish Panel Study, 1994-1999
24-2002	Christian Albrekt Larsen	Challenging the Hegemonic Discourse of Structural Unemployment. - <i>An Analysis of Barriers on the Labour Market based on a Danish Panel Study.</i>
25-2002	Jørgen Goul Andersen	Ambivalent values: The value foundations of the universal welfare state, citizens', and potentials for change
26-2002	Christoffer Green-Pedersen	The Dependent Variable Problem within the Study of Welfare State Retrenchment: Defining the problem and looking for solutions
27-2002	Jørgen Goul Andersen & Christian Albrekt Larsen	Pension politics and policy in Denmark and Sweden: Path Dependencies, Policy Style, and Policy Outcome
28-2002	Christian Albrekt Larsen	Forskellige ledige og forskellige problemer: En eksplorativ korrespondanceanalyse
29-2002	Hans Ole Stoltenborg	Hjemmehjælp i Danmark. En forskningsoversigt med fokus på lovgivning, omfang, organisering og kvalitet
30-2002	Christian Albrekt Larsen	Magt, politik og beslutning i dansk pensionspolitik
31-2003	Christoffer Green-Pedersen	Still there but for how long?: The counter-intuitiveness of the universal welfare model and the development of the universal welfare state in Denmark
32-2004	Knut Halvorsen	How to combat unemployment?
33-2004	Christian Albrekt Larsen	Blessing or Blame? Public attitude to Nordic 'workfare' in the 1990s
34-2005	Wim van Oorschot	Immigrants, Welfare and Deservingness Opinions in European Welfare States
35-2005	Wim van Oorschot	On the cultural analysis of social policy
36-2005	Wim van Oorschot	A European Deservingness Culture? Public deservingness perceptions in European welfare states
37-2006	Trond Beldo Klausen	Humankapital. Hvad betyder dimittendalder for indkomsten?
38-2006	Christian Albrekt Larsen	Social Capital and Welfare regimes. The impact of institution dependent living conditions and perceptions of poor and unemployed
39-2006	Christian Albrekt Larsen	How welfare regimes influence judgement of deservingness and public support for welfare policy
40-2006	Christian Albrekt Larsen	The political logic of labour market reforms. The impor-

		tance of popular images of target groups
41-2006	Wim van Oorschot	The Dutch Welfare State. From collective solidarity towards individual responsibility
42-2006	Trudie Knijn	Social policy and Social interventions: The role of professionals under new governance
43-2006	Trond Beldo Klausen	Højest løn til unge dimittender
44-2006	W. van Oorschot (with W. Arts, J. Gelissen)	Social capital in Euroe. Measurement, and social and regional distribution of a multi-faceted phenomenon
45-2006	Trudie Knijn and Wim van Oorschot	The need for and the societal legitimacy of social investments in children and their families. Critical reflections on the Dutch case
46-2007	Wim van Oorschot	SOCIAL LEGITIMACY OF THE EUROPEAN WELFARE STATE. Sociological reflections on solidarity and re-distributive justice with some empirical illustrations
47-2007	Jørgen Goul Andersen	Ældrepolitikken og velfærdsstatens økonomiske udfordringer. Tilbagetrækning, pension og ældreservice i Danmark – en kortfattet oversigt
48-2007	Hildegard Theobald	Care arrangements and social integration: The concept of social exclusion and empirical findings in five European countries
49-2007	Ditte Petersen	Det sociale netværk. Hvad betyder det for beskæftigelsen? - En undersøgelse blandt tyrkere og iranere i Aalborg og Århus kommune
50-2007	Trond Beldo Klausen	Klasser, eliter og social stratifikation - En kortfattet oversigt med vægt på nyere klassemodeller